

LANG, LANGER, LAWSON

Jerfi Uzman ·

Samenvatting | Met zijn aantreden als voorzitter van het College voor de Rechten van de Mens verlaat Rick Lawson na meer dan een kwarteeuw de redactie. Hij doet dat in een paradoxale tijd voor de mensenrechten. Een tijd waarin de VN de respectabele leeftijd van 80 jaar bereikte en de internationale (en daarmee samenhangende Europese) mensenrechten een vrijwel niet weg te denken rol hebben gekregen in het Nederlandse stelsel van grondrechtenbescherming. Maar ook een tijd waarin mensenrechten steeds meer onder druk komen te staan, en zelfs sprake is van een politieke waardenstrijd over wat die mensenrechten precies inhouden en wie er een beroep op kan doen. Het is nu belangrijker dan ooit dat regering, parlement en samenleving kundig en gezaghebbend geadviseerd worden over aard, inhoud en reikwijdte van grondrechten. Wie kan dat beter dan onze eigen Rick Lawson?

DOI | 10.54195/NTM.24997

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0

Bijzonder weekje hoor. De deadline voor een redactioneel is vaak wat flexibel. Dat is onhandig voor de redactiesecretaris, die auteurs en drukbezette redacteuren enerzijds de nodige ruimte wil bieden, maar ook de ongemakkelijke plicht heeft om de doorlooptijden van het productieproces in de gaten te houden. Maar het is, omgekeerd, buitengewoon prettig voor de redacteur die zo'n redactioneel hoopt te plooiën rondom de actualiteit. En zo kon deze editie geschreven worden in een week dat allerlei ogenschijnlijk nauwelijks samenhangende draden, opeens bijeenkwamen.

Van oude internationale organisaties, de dingen die voorbijgaan?

In de eerste plaats was het de week dat het Handvest van de VN precies tachtig jaar geleden in werking trad. Een moment dat voor de naoorlogse bescherming van mensenrechten beeldbepalend was. Niet alleen in de vele conflictgebieden buiten onze landsgrenzen, maar óók voor de bevordering van de mensenrechten in eigen land. Of we het de afgelopen decennia nu over de rechten van gehandicapten hadden, de rechten van kinderen (op een nationaliteit bijvoorbeeld), over een evenwichtige belastingheffing, over effectieve rechtsbescherming, over de assistentie bij de nachtelijke productieverlevering door Sinterklaas, of over de oprichting van een College voor de Rechten van de Mens: de VN en haar dochterinstellingen waren er direct bij betrokken. Minstens zo belangrijk echter, is dat de wisselwerking die het mondiale bevorderen van rechtsstaat en mensenrechten had, op de regionale bescherming ervan: de oprichting en het vervolgens

- Prof. mr. J. Uzman is als hoogleraar staatsrecht verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is tevens redacteur van dit tijdschrift.

ontzagwekkende succes van de Raad van Europa, met het EVRM en het bijbehorende mensenrechtenhof voorop. Directer nog dan de VN en haar instellingen en verdragen, hebben EVRM en EHRM een transformerende rol gespeeld op vrijwel alle rechtsgebieden in Nederland. En juist voor de totstandkoming van die Europese mensenrechtenbescherming waren de VN en haar in 1948 aangenomen Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens van bijzondere betekenis.

En toch. Dat het banketbakkersgilde in Nederland deze week druk met de bereiding van slagroomtaarten in de weer was, had weinig meer te maken met het tachtigjarige bestaan van de VN. Integendeel, zou je bijna zeggen. Het NOS Journaal wijdde op haar website aan de verjaardag van de *Grand Old Lady* van de internationale rechtsorde weliswaar een bericht, maar dat was vervat in omineuze termen: 'de VN viert 80ste verjaardag in crisis: mensenrechten onder druk', heette het.¹ Dat het Witte Huis in Washington zich momenteel in plaats van als pleitbezorger van de internationale rechtsorde en de mensenrechten, eerder als Hoofd Sloopwerkzaamheden opwerpt, is daarvoor natuurlijk de tamelijk voor de hand liggende reden. Of we het nu over de beëindiging van de oorlog in Gaza hebben, over het brengen van voedsel naar conflictgebieden, over het bevorderen van de positie van minderheden wereldwijd, over het borgen van de persvrijheid, of over het overreindhouden van de democratische rechtsstaat: de VN staat langs de kant en moet in veel gevallen toezien hoe het toch weer in toenemende mate gaat om botte politieke en militaire macht.

Van een land op zoek naar zichzelf

Voor Nederland, een landje dat het altijd van die internationale rechtsorde moet hebben – niet voor niets meldt de naoorlogse Grondwet in artikel 90 dat de regering die te bevorderen heeft – is dat zonder meer een zorgwekkende ontwikkeling. De Nederlandse mensenrechtenbescherming, zo wordt in toenemende mate duidelijk, zal nu toch wel echt op eigen benen moeten (gaan) staan. Stonden we dat dan niet al? Nou ja, we doen het natuurlijk lang niet slecht als we naar de wereldwijde *rankings* kijken. Zo staat Nederland nog altijd in de top-10 van de, deze week toevalligerwijs óók gepubliceerde *Rule of Law Index* van het *World Justice Project*. Daar valt natuurlijk altijd wel wat op af te dingen. Academics mogen graag pronken wanneer hun eigen universiteit het goed doet in wereldwijde ranglijsten, maar als het wat minder gaat, weten we ook allemaal dat ranglijstjes eigenlijk niet zo veel zeggen. Daar komt bij dat een top-10-notering minder goed gaat klinken als je bedenkt dat het decennialang top-5 was. En als het dan specifiek om de bescherming van fundamentele rechten gaat, is het trouwens top-15 en niet top-10. Maar dat neemt allemaal niet weg, dat het in Nederland doorgaans nog altijd vrij aardig toeven is voor wie dat wil vergelijken met Tanzania, Chili, Zimbabwe, Afghanistan of, ja inderdaad, de Verenigde Staten.

Het gevaar van zo'n relatieve benadering is intussen wel dat het zicht ontnomen wordt op structurele tekortkomingen. De Nederlandse *nationale* mensenrechtenbescherming is nog altijd voor een belangrijk deel gebouwd op een (mogelijk straks verbrokkelend) internationaal en Europees fundament. Ondanks vele adviezen van (staats)commissies, heeft onze Grondwet nog

1 Sjoerd den Daas, 'VN viert 80e verjaardag in crisis: mensenrechten onder druk', *NOS.nl*, 22 oktober 2025.

altijd een bijna grenzeloos, ja *dare I say* kinderlijk vertrouwen in de wetgever als protector en interpretator van grondrechten. Dat vertrouwen spreekt niet alleen uit het welbekende rechterlijk toetsingsverbod van artikel 120 Grondwet, maar ook uit de beperkingssystematiek van de Nederlandse grondrechten. Die omvat nauwelijks inhoudelijke maatstaven, maar spreekt impliciet de verwachting uit dat wat regering en parlement doen, wélgedaan is.

Dat vertrouwen is deels gestoeld op de zorgvuldigheid van een wetgevingsproces dat uitgaat van *checks & balances*, samenwerking tussen regering en parlement, en maatschappelijke en institutioneel georganiseerde deliberatie (denk in dat verband aan de adviezen van de Raad van State, maar ook van organisaties als het College voor de Rechten van de Mens).² Toch is voor de zelfgenoegzaamheid die het debat zo'n tien jaar geleden nog domineerde, nu geen reden meer. Sprak men destijds bijvoorbeeld nog van 'een enkele politieke partij [die] met evident ongrondwettige voorstellen komt, zoals een verbod op het bezit van een heilig boek of een belasting op het dragen van bepaalde religieuze kleding, [...] het overgrote gedeelte van deze plannen brengt het niet eens tot wetsontwerp'.³ Tegenwoordig komen de constitutionele voorstellen al lang niet meer van één partij, zoals de afgelopen verkiezingscampagne nog illustreerde.⁴ De veranderde opstelling van de BoerBurgerBeweging (BBB) was in dat verband exemplarisch: waar voorstellen in strijd komen met Grondwet of mensenrechtenverdragen, hebben die laatsten maar te wijken.⁵ En ondanks een vooraf afgesproken 'basislijn' dat men zich zou 'bewegen binnen de grenzen van de democratische rechtsstaat',⁶ zag de afgelopen regeerperiode een onthutsende lijst van kabinetsplannen die op zijn best schuurden met die democratische rechtsstaat.⁷

Alle reden dus, om juist in dit tijdsbestek, waarin democratie en rechtsstaat in toenemende mate onder druk staan, de nationale grondrechtenbescherming op orde te brengen. Dat vergt nadenken over de herziening van het rechterlijk toetsingsrecht – daarvoor leek de afgelopen jaren duidelijk momentum te ontstaan, maar die lijkt intussen weer wat weggeëbt⁸ – maar óók

- 2 Zie daarover o.a. J.P. Loof, 'Het parlement, de mensenrechten en de zorgvuldigheid in het wetgevingsproces' in: R. de Lange (red.), *Wetgever en grondrechten* (Staatsrechtconferentie 2007), Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2008, p. 85-128; L.F.M. Verhey, 'Enkele beschouwingen over de mug en de olifant', in: L.F.M. Verhey e.a., *Wetgever en constitutie* (preadviezen Vereniging voor wetgeving en wetgevingsbeleid), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2009, p. 1-43.
- 3 R.J.B. Schutgens, 'Toetsing in het wetgevingsproces versterkt', *RegelMaat* 2012, p. 196-211.
- 4 De door de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) ingestelde Commissie rechtsstatelijkheidstoets verkiezingsprogramma's kwam tot de sombere conclusie dat vrijwel alle partijen (op drie na) voorstellen deden die schuurden met de rechtsstaat. Beschikbaar via: <https://www.uu.nl/nieuws/rechtsstatelijke-toets-verkiezingsprogramma's-2025-recordaantal-voorstellen-in-strijd-met-de>. Op punten kan men overigens wel vraagtekens zetten bij de gevolgde methode en de daaruit voortvloeiende conclusies. Zie o.a. K. de Goede, 'Constitutionele politiek en het rapport van de NOvA-commissie', *Weblog Nederlandrechtsstaat*, 27 oktober 2025, beschikbaar via <https://www.nederlandrechtsstaat.nl/constitutionele-politiek-en-het-rapport-van-de-nova-commissie/>.
- 5 A. de Vries, 'Brokkelt BBB de rechtsstaat af? 'Dan moet de Grondwet maar veranderen' (interview met BBB-lijsttrekker Van der Plas), *RTV Oost*, beschikbaar via www.oost.nl/nieuws/3578711, 25 oktober 2025.
- 6 Vgl. *Kamerstukken II 2023/24*, 36471, nr. 21, p. 3.
- 7 Zie voor een beoordeling: Commissie rechtsstatelijke toets regeerprogramma NOvA, *Rechtsstatelijke toets regeerprogramma 2024* (oktober 2024). De commissie bevond 9 kabinetsvoornemens onrechtsstatelijk en signaleerde bij maar liefst 28 voorstellen knelpunten.
- 8 Waar bij eerdere verkiezingen partijen als NSC, maar ook bijvoorbeeld BBB nog voor de (gedeeltelijke) opheffing van het toetsingsverbod pleitten, waren de verkiezingsprogramma's in 2025 aanzienlijk meer verdeeld. Partijen als D66, CU, Volt en GroenLinks/PvdA zijn al langer voorstander van een rechterlijk toetsingsrecht. Een relatieve nieuwkomer in dat verband is ook het CDA. Ter rechterzijde lijkt de gedeeltelijke welwillendheid om hieraan

dat het debat in Nederland over de inhoud van die grondrechten zélf gevoerd gaat worden. Vragen die in het rechtswetenschappelijke discours en door verschillende (staats)commissies al eerder werden geagendeerd, zijn in dat verband, in hoeverre we toe zijn aan nieuwe grondrechten (bijvoorbeeld vanwege de sterk toegenomen digitalisering van de samenleving), en of het nu niet langzamerhand tijd wordt om de beperkingssystematiek van onze nationale grondrechten aan de eisen des tijds aan te passen.

Van grondrechten als de inzet van een waardenstrijd

Het antwoord dat we op zulke vragen formuleren, hangt in grote lijnen samen met de visie die we in Nederland hebben op wat grondrechten in de kern (zouden moeten) zijn. Gaat het om politieke richtingwijzers, of toch meer om juridische piketpaaltjes? De beperkingssystematiek van de Grondwet en het toetsingsverbod van artikel 120 lijken in de eerste richting te wijzen. Maar de afgelopen halve eeuw bleek Nederland toch wel behoefte te hebben aan wat duidelijke piketpaaltjes. Op basis van het EVRM ontwikkelde zich een grondrechtendiscours dat ons, hoe casuïstisch ook, toch vrij duidelijk kon vertellen op welke punten ons familierecht, ons belastingrecht, ons bestuursrecht en onze strafvordering nog een ontwikkelingsslag te maken hadden. Wie de halve eeuw tussen, ruwweg, 1970-2020 vanuit grondrechtelijk perspectief zou moeten duiden, komt er vermoedelijk op uit dat deze periode een technocratisering van de mensenrechten inhield.⁹ De politiek oriënteerde zich in deze periode niet in de eerste plaats op grondrechten, maar hoorde aan wat volgens rechtswetenschap, ambtenarij of de nationale rechter moest gebeuren om het Haagse beleid in lijn met de ‘Straatsburgse eisen’ te krijgen.

Die periode heeft ons veel goeds gebracht: van de gelijkstelling van buiten het huwelijk geboren kinderen tot de aanwezigheid van een raadsman bij het eerste politieverhoor en een onafhankelijke rechtsgang in het bestuursrecht. De Straatsburgse mensenrechten fungeerden als een spiegel en een effectieve motor van verandering.¹⁰ Maar het maakte onze politieke gemeenschap misschien ook wel een beetje lui. Doen wat Straatsburg ons voorschrijft is gemakkelijk, soms ook wel handig, maar zeker niet wat men daar in Straatsburg zelf voor ogen had. Het EHRM zélf benadrukte bij gelegenheid dat de bescherming van mensenrechten in de eerste plaats thuishoort op het nationale niveau.¹¹ Juist ook omdat op dat nationale niveau recht kan worden gedaan aan de politieke aspecten die nu eenmaal vaak ingebakken zitten in mensenrechtelijke vraagstukken die een collectieve dimensie hebben. Het bracht oud-Tweede Kamerlid Kees van der Staaij (SGP) ooit, in een debat over de mensenrechtelijke toelaatbaarheid van levenslange detentie, tot de volgende verzuchting:

mee te werken evenwel verdampt. De VVD is verklaard tegenstander, net zoals FvD en JA21, en ook de PVV is bepaald geen warm pleitbezorger. De eerdergenoemde BBB heeft het punt in 2025 uit het verkiezingsprogramma geschrapt, en NSC is inmiddels geen factor van politieke betekenis meer.

9 En dat bedoel ik niet noodzakelijkerwijs negatief, ook al heeft de term vaak een wat negatieve connotatie.

10 Zie daarover enige jaren geleden: R. Lawson, ‘Het EVRM als motor van verandering’, *NTM/NJCM-Bulletin* 2021, p. 7-23.

11 Vgl. J.H. Gerards, ‘The European Court of Human Rights and the national courts: giving shape to the notion of “shared responsibility”’, in: J.H. Gerards & J.W.A. Fleuren, *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case law*, Antwerpen: Intersentia 2014, p. 13-92, 19, 28.

'Ik vind het de dood in de pot voor dit soort debatten om alleen maar bezig te zijn met de interpretatie van de uitspraken van het Europees Hof en dergelijke zonder dat je eerst toekomt aan de vraag wat nu eigenlijk ons politieke oordeel is. Wij zijn hier ook wetgever'.¹²

En zo komen we bij de Tweedekamerverkiezingen van 2025: de televisie stond bij het schrijven van dit redactioneel op de achtergrond aan. De eerdergenoemde banketbakkers waren in de weer met slagroomtaarten die de winnaars traditioneel bij hun eerste fractievergadering oppeuzelen. We weten inmiddels dat die vooral bij D66, het CDA en JA21 bezorgd werden, al weet de lezer bij lezing van deze bijdrage beter dan de auteur of D66 nu ook daadwerkelijk de grootste partij van het land is geworden, en welke coalitiemogelijkheden er zijn.

Wat we alvast wel kunnen zeggen is dat deze verkiezingen, vanuit mensenrechtelijk perspectief, echt ergens over gingen. Want bij alle euforie over de winst van 'radicale middenpartijen' als D66 en het CDA moeten we niet vergeten dat zich – naar het zich laat aanzien blijvend – een stevig nativistisch-populistisch blok heeft gevormd dat ook na het weinig succesvolle experiment met een door de PVV geleide regering, nog altijd kan rekenen op ruwweg een derde van het electoraat.¹³ Met nativistisch-populistisch doel ik in dit verband op een ideologie die de 'echte' Nederlander centraal stelt, en ervan uitgaat dat 'de Ander' (die niet dezelfde culturele opvattingen of achtergrond heeft) een bedreiging voor de natie is.¹⁴ Een ideologie bovendien, waarin het belang van de meerderheid niet of nauwelijks afweging toelaat met andere belangen, en onafhankelijke instituties per definitie verdacht zijn.¹⁵ Het is juist dit gedachtegoed dat frontaal op de tot dusver heersende opvattingen van mensenrechten botsen. Niet alleen veronderstellen die mensenrechten, zoals de Straatsburgse rechtspraak dagelijks illustreert, juist stevast afweging, verantwoording en rechtsbescherming bij onafhankelijke instituties, een wezenskenmerk ervan is juist dat ze voor iedereen gelden. De in september 2025 overleden Ierse grootheid Conor Gearty formuleerde dat ooit zo:

'Human rights is the phrase that comes to mind when we want to capture in words a particular view of the world that we share with others and that we aspire to share with still greater numbers of people. That view is rooted in the simple insight that each of us counts, that we are each equally worthy of esteem. This esteem is not on account of what we do, or how we look, or how bright we are, or what colour we are, or where we come from, or our ethnic group; it is simply on account of the fact that we are'.¹⁶

Als de jongste verkiezingsuitslag ons iets leert dat is het dat dit gegeven niet meer vanzelfsprekend is. Zo staat de PVV inmiddels niet meer alleen met het standpunt dat bijvoorbeeld de geloofsvrijheid niet toekomt aan moslims omdat de islam geen geloof maar een ideologie zou zijn, maar lijken meer partijen op de uiterst rechterflank van het politieke spectrum dat te suggereren. Enigszins vergelijkbare discussies doen zich voor met betrekking tot het demonstratie-

12 *Handelingen II* 2015/16, 29279, nr. 109, item 8, p. 10-11.

13 Volgens de onofficiële stand die tijdens het schrijven van dit redactioneel bekend was hebben PVV, JA21, FvD en de BBB gezamenlijk 46 zetels.

14 Vgl. in dit verband o.a. C. Mudde, *The Far Right Today*, Cambridge: Polity 2019, p. 24; J.W. Duyvendak & J. Kesic, m.m.v. T. Stacey, *The Return of The Native*, Oxford: Oxford University Press 2023, p. 5-6.

15 Zie bijv. B. Moffitt, *The Global Rise of Populism. Performance, Political Style, and Representation*, Stanford University Press 2016.

16 C. Gearty, *Can Human Rights Survive? (The Hamlyn Lectures 2005)*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, p. 4.

recht waarvan de reikwijdte in toenemende mate afhankelijk gesteld lijkt te worden van degene die ervan gebruik probeert te maken.¹⁷ Diezelfde Conor Gearty signaleerde kort voor zijn overlijden nog dat die ontwikkeling zich ook in het Verenigd Koninkrijk onder Labour voordoet.¹⁸

Grondrechten zijn, kortom, de inzet geworden van een politieke waardenstrijd. Dat is niet alleen maar slecht nieuws. Politiek gaat immers over waardenconflicten. Het is in een democratie de vreedzame manier om zulke conflicten op vreedzame wijze te bespreken en te beslechten. Juist in mensenrechtenland is het daarom belangrijker dan ooit om het niet te laten bij de uitleg van wat Europese mensenrechten voor onze rechtspraak betekenen, maar ook om uit te leggen wat de waarden zijn die aan die verplichtingen voor regering en parlement ten grondslag liggen. Dat vergt een enorm inzicht in die mensenrechten bij diegenen die regering en parlement in dit opzicht van advies dienen.

Lang, Langer, Lawson: van een oud-redacteur die het land moet gaan redden

En dat is precies het bruggetje naar het laatste draadje dat hier nog aaneengebonden moet worden. Dat draadje betreft de mededeling van Rick Lawson aan de redactie, dat hij na ruim meer dan een kwarteeuw de redactie verlaat. Rick is inmiddels voorzitter geworden van het College voor de Rechten van de Mens en hij vond het (om begrijpelijke redenen) zuiverder om dat niet met het redactielidmaatschap van dit tijdschrift te combineren. Het tekent zijn integriteit als academicus en als toekomstige bestuurder.

Écht afscheid zullen we, in dit blad, nog van hem gaan nemen. Want met Rick verdwijnt niet alleen een heel bijzondere jurist en een buitengewoon prettige collega uit de redactie. Uit die redactie verdwijnt een instituut: ons redactionele geweten en een absolute kenner van de Straatsburgse jurisprudentie, het Hof en de Straatsburgse mensenrechtenwereld. Niet alleen maakte hij, zo wil het althans Wikipedia, al sinds 1991 deel uit van de redactie van het toenmalige *NJCM-Bulletin*, decennialang registreerde hij, samen met co-auteurs als Jan-Peter Loof, Maarten den Heijer en Antoine Buyse, het wel en wee van de Raad van Europa in brede zin in de *Chroniques Strasbourgeoises*. De bijzondere stijl die sindsdien lange tijd de 'CS' kenmerkte, een combinatie van zakelijkheid en een vleugje humor, komt toch in belangrijke mate uit zijn pen. Een stijl die door latere chroniqueurs, waaronder ondergetekende, werd overgenomen toen de *premier chroniqueur* een stap terugdeed om de Leidse rechtenfaculteit als decaan onder zijn hoede te nemen.

Bij deze rubriek bleef het echter niet. Toen hij na zijn decanaat de redactie weer versterkte, toonde Rick zich een begenadigd interviewer van Mensenrechtenmensen en hij wist via zijn brede netwerk geregeld een auteur uit de hoge hoed te toveren als de redactie weer eens een ingewikkeld mensenrechtelijk thema had bedacht. Maar wat deze redacteur toch vooral bij zal blijven, is de uitzonderlijke kracht van de pen van Rick Lawson. Als iemand de kunst verstaat van het combineren van retorica met een exemplarische kennis en inzicht in 's Hofs jurisprudentie, dan is het Rick wel. Ons blad telt een aantal juweeltjes van de schrijver Lawson, vaak met titels die klinken als een klok. Illustratief in dat opzicht is zijn *Wild, Wilder, Wilders – Over de*

17 Sander Heijne, 'Adieu demonstratierecht', *Vrij Nederland*, 22 september 2025.

18 Owen Bowcott, 'Conor Gearty obituary', *The Guardian*, 18 september 2025.

ruimte die het EVRM laat voor de vervolging van kwetsende politici, dat hij in 2008 in dit blad publiceerde en dat zijn vooruitziende blik illustreerde: sindsdien heeft het artikel nauwelijks aan actualiteit ingeboet.

En nu verlaat diezelfde Rick de redactie en laat hij een stel relatief jonge prutsers op de brug achter. Dat is eigenlijk een inbreuk op het eigendomsrecht van het blad. Volgens de Straatsburgse systematiek moet voor zo'n inbreuk dan wel een bijzondere rechtvaardiging voorhanden zijn. Zij moet noodzakelijk en proportioneel zijn. En hoe erg we dat misschien bij de redactie ook vinden: voor het vertrek van Rick is weldegelijk een *pressing social need*. Het is dat strategische inzicht, die kennis en die collegiale werkwijze die de regering er ongetwijfeld toe bracht om Rick voor te dragen voor benoeming als voorzitter van het College voor de Rechten van de Mens. Hij zal die kwaliteiten nodig hebben in het huidige tijdsbestek, want juist nu is gezag onontbeerlijk voor het College, en juist nu is gezag niet vanzelfsprekend en moet het verdiend worden. Daarvoor is Rick Lawson, al zal hij al die lof misschien een beetje over de top vinden, bij uitstek geschikt. Want als iemand met gezag over de mensenrechten kan spreken, dan is het Rick – zoals hij dat decennialang in de redactie deed. Zijn uitdaging wordt in dat verband om een samenleving die in toenemende mate sceptisch is over het verschijnsel van de mensenrechten, te laten zien waarom bij die mensenrechten gedeelde belangen spelen.

'Pourquoi mourir pour Dantzig?' luidt de boventitel van een boekbijdrage van Rick uit 2018.¹⁹ Waarom zou Europa zich moeten bemoeien met de Poolse rechtsstaat, was de vraag die hij in die bijdrage probeerde beantwoorden. Het antwoord dat hij gaf – de rechtsstaat en de mensenrechten gaan ons allemaal aan – is het credo dat hij mee kan nemen naar de Kleinesingel in Utrecht. We wensen hem daar veel plezier, veel sterkte, en bovenal veel succes toe.

19 R. Lawson, 'Pourquoi mourir pour Dantzig? Europa als hoeder van de democratische rechtsstaat', in: A. Ellian, G. Molier & B. Rijpkema B. (red.), *De strijd om de democratie: essays over democratische zelfverdediging*, Amsterdam: Boom 2018, p. 217-259.